

HERMETISM ȘI HERMENEUTICĂ LA MIRCEA ELIADE

HERMETICISM AND HERMENEUTICS AT MIRCEA ELIADE

GALAȚANU, Daniela

*Instituția Publică Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”, mun. Ungheni,
Republica Moldova*

ORCID ID: 0009-0008-9445-6805

danagalatanu27@gmail.com

CZU: 130.1+165:82-94(=135.1)

DOI: 10.46727/c.10-11-11-2023.p82-86

Abstract: *This article reflects the manifestation of hermeticism and the hermeneutical approach in Mircea Eliade's researches. The topicality of this work is marked by the contribution of the Romanian philosopher's ideas to contemporary philosophy, as well as to revealing the hermeneutical method in the historical study of the religions. The aim of this article is to confirm the scientific value of these ideas and his role in the research of ancient alchemy and the history of religions. The conclusion of the current paper recognizes the footprint of the ancient wisdom in the studies of the Romanian historian of religions.*

Keywords: *hermeticism, hermeneutics, alchemy, religion, myth.*

Rezumat: *Acest articol reflectă manifestarea hermetismului și abordarea hermeneutică în cercetările lui Mircea Eliade. Actualitatea acestei lucrări este marcată de contribuția ideilor filosofului român asupra filosofiei contemporane, dar și la relevarea metodei hermeneutice în studiul istoric al religiilor. Obiectivul acestui articol este să confirme valoarea științifică a ideilor respective și rolul său în cercetarea alchimiei antice și a istoriei religiilor. Concluzia lucrării de față recunoaște amprenta înțelepciunii antice în studiile istoricului român al religiilor.*

Cuvinte-cheie: *hermetism, hermeneutică, alchimie, religie, mit.*

Noțiunile de *hermetism* și *hermeneutică*, deși în esență înregistrează o distincție certă, își găsesc etimologia în numele zeului grec *Hermes Trismegistus* (la egipteni *Toth*). Hermes era “zeu al cunoașterii tainelor divine, autorul unor cărți inițiatice sacre, hermetice.”[6] De asemenea era alchimist și „zeu al profeției, educației, astronomiei, ocrotitorul scrisului, al geografiei, inventatorul vorbirii articulate, al scrierii, al lirei cu 3 coarde și descoperitorul măslinului. Era interpretul iscusit și fecund dintre natură și om, depozitarul cunoștințelor referitoare la fenomenele naturii și la rațiunea lor”. [5, pp. 3945- 3954]

Hermetismul reprezintă filosofia antică egipteană a doctrinelor expuse în lucrarea lui Hermes - *Corpus Hermeticum*, 17 tratate din secolele II-III. În hermetism, astrologia, filozofia, alchimia, teologia și magia alcătuiesc o doctrină a revelației și a mântuirii de care are parte cel care caută “unirea cu divinitatea”. [2]

Hermeneutica, la rândul său, se îndepărtează de acest sens original, reprezentând „arta sau știința interpretării” [7, p. 688], fiind atât o disciplină, cât și o tehnică a interpretării, o metodă de lucru adoptată în multe domenii ale cunoașterii drept metodă universală. Chiar dacă metoda hermeneutică nu este una clasică, totuși a fost abordată intens de cercetători.

Dominat de înclinațiile sale pentru mister, mitic și religios, Mircea Eliade, în calitate de filosof și istoric al religiilor, manifestă o curiozitate deosebită în cercetările sale atât hermeneuticii, cât și filosofiei hermetice.

Relația dintre tradițiile mitice și religioase reprezintă o metaforă sofisticată. Ambele poartă aceeași funcție de relaționare a experienței trăite cu un scop universal. Deseori, religia leagă alegerile vieții cu modele divine, în timp ce mitologia creează narațiuni care condiționează experiența. În majoritatea cazurilor, mitologia și religia funcționează simultan. Totuși, o distincție majoră între aceste două tradiții este faptul că mitologia este definită drept o narațiune adaptată, iar religia, la

rândul său, este restricționată în a deveni un model mitic trăit grație perspectivei dogmatice. Cu toate că există un larg continuum de interpretare religioasă, care variază de la cea ortodoxă la eclectică, drept o mitologie trăită, religia reprezintă o lentilă prin care este privită lumea. Drept explicație, există o lentilă religioasă catolică specifică, care trece prin filtru mitologia pentru a potrive o viziune bine definită a universului. O mulțime de mitologii au fost fundamentate pe culturi care nu mai există, precum miturile grecești sau romane. Aceste mitologii rezonază de-a lungul istoriei și dezvăluie caracterizarea arhetipală care poate fi observată în culturile și religiile lumii. Un exemplu specific de relație între mit și religie ar fi mai relevant prin mitologia din jurul tradiției alchimice cercetate de către teoreticieni precum Mircea Eliade sau Carl Jung.

Mircea Eliade a cercetat influența alchimiei în contextul modern. Fiecare teoretician propune propria definiție a mitologiei, care relevă importanța studiului alchimiei drept structură mitologică. În lucrarea *Mit și Realitate*, Mircea Eliade încearcă să definească mitul: „Mitul povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al «începuturilor»”. Această definiție se axează pe metoda mitologiei, accentuând că mitul este bazat pe istorii ale creației, care sunt legate de “sacru” dintr-o cultură. Precum și la Carl Jung, la Eliade miturile reflectă o parte integrală a perspectivei umane. Eliade se concentrează pe miturile reflectoare ale sacrului în sinteză narativă, pe când Jung accentuează mitologia drept proces similar altor fenomene naturale.

Tradițional, rolul alchimiei poate fi analizat din câteva perspective. Eliade susține relația fenomenului fizic cu sacru și importanța alchimiei în generarea mitului tuturor comunităților globale. Așa precum știința schițează alchimia ca să descopere interacțiunile chimice, la fel și mintea intelectuală relaționează cu experiența simbolică a alchimiei în generarea unei comprehensiuni active a sistemelor individuale și culturale.

În studiul *Făurari și alchimiști* (1956), Mircea Eliade explorează modul în care alchimia relaționează fizicul și sacru printr-o varietate de contexte culturale. Cercetătorul consideră că alchimia precede totalitatea religiilor centrate pe zeități, fiind și fundament al științelor moderne. Examinând miturile alchimice ale fiecărei culturi, Eliade identifică cea mai consolidată continuitate a lor în cultura chineză.

O comprehensiune autentică a alchimiei prevede atât metoda științifică, cât și simbolismul spiritual. O serie de transformări ale elementelor este menită să creeze o nouă materie. Cu toate acestea, modificările respective nu depind doar de respectarea unei simple rețete fizice, ci trebuie să încorporeze și relații simbolice. Ordinea alchimică de bază începe cu un *mascul* și o *femelă* care pecetluiesc substanța originară (*prima materia*) într-un vas. Acest proces modifică substanța din roșu în negru, (*nigredo* - partea întunecată). *Calcinatio* este aplicarea focului asupra substanței, preschimbând-o din negru în purpuriu, iar apoi în scrum. Cenușa este dizolvată în *solutio* sau *apă*. Substanța “solară”, sulful, realizează *conjunctio*- uscarea soluției. Împerecherea contrariilor este posibilă într-o stare gazoasă - *sublimatio*. Finalmente, o “nuntă alchimică” dintre proces și materie creează *piatra filozofală*, de culoare roșietică și galbenă/roz - *coagulatio*. Detaliile acestui proces sunt dezvăluite prin examinarea simbolismului alchimic și a scrierilor alchimice de-a lungul istoriei de mii de ani.

În introducerea studiului, Mircea Eliade explică profanizarea chimiei din alchimie, substanțele vidându-se de sacralitatea originară. Omul originar a colaborat cu Natura, astfel încât minerul, metalurgistul, făurarul și alchimistul înlocuiau Timpul prin lucrul lor asupra Materiei și Substanței, ajutând în așa mod Pământul-Mamă să nască mai repede mineralele care se aflau în stare embrionară.

Începând cu capitolul *Meteoriți și metalurgie*, Eliade constată: „Meteoriții nu puteau trece fără să lase o puternică impresie : veniți "de sus", din Cer, aceștia participau la sacralitatea celestă”. [3, p. 17]] Acesta continuă să explice cum explorarea metalurgiei era conectată cu comprehensiunea spirituală a universului, menționând că în multe culturi fierarii sau metalurgiștii aveau un statut înalt în comunitate. Într-un capitol ulterior, *Lumea sexualizată*, autorul se referă la uniunea metalelor într-o “nuntă alchimică” drept o continuitate a proceselor naturale. Scriitorul explică faptul că plantelor, metalelor, minereurilor și pietrelor li s-au atribuit forme de gen de către culturile Orientului Antic, printre care și Mesopotamia. Instrumentele, indivizii și procesele care implică aceste metale reprezintă componente primordiale ale tradiției alchimice. Pe parcursul lucrării respective, Eliade stabilește o conexiune strânsă între producerea metalelor și semnificația sacră.

Așadar, alchimistul este “preocupat de "pățimirea", "moartea" și "nunta" substanțelor cerute de transmutația materiei (Piatra Filozofală) și a vieții umane (Elixir Vitae). C. G. Jung a demonstrat că simbolismul proceselor alchimice se reactualizează în anumite vise și fabulații ale unor subiecți care ignoră total alchimia; observațiile sale nu interesează numai psihologia profunzimilor: ele confirmă indirect funcția soteriologică, funcție constitutivă a alchimiei, după cum se pare.” [Ibidem, p. 11]

Influențele hermetice se remarcă și în proza fantastică inițiatică a scriitorului, marcând tangențe cu dialogurile renescentistului Lodovico Lazzarelli din cadrul scrierii *Crater Hermetis*, care reflectă catehismul creștin ascuns în enigmaticele lui Hermes Trismegistus. Proza eliadescă dezvăluie aceleași modele ezoterice din *Crater Hermetis*, teme similare despre drumul inițiatic al personajelor: pregătirile ascetice și călătoria interioară, (coborârea în Infern, labirintul), dar și emoția de groază, care susține participarea la călătorie până la descoperirea tainei.

Mircea Eliade a încercat să creeze o imagine integrală asupra manifestării sacralului, apelând, în acest scop, la științele adiacente cercetărilor despre religie. Modul său de studiu al faptelor religioase diferă de cel al istoricilor sau fenomenologilor religiei, iar I.P. Culianu remarcă această distincție: „caută structurile esențiale ale religiei, și de aceea ordonează faptele în categorii. Aceste categorii, rezultante ale descrierii fenomenologice, ar fi apriorice. Ele continuă să funcționeze în mod inconștient în momentul în care omul încetează de a mai trăi în orizontul lor. Un asemenea orizont, care constituie «ontologia arhaică», îi este din nou propus ca meditație omului care nu se mai recunoaște în el, cu intenția de a-l ajuta să depășească criza provocată de ideologiile istoriciste”. [1, pp. 21-22]

În timp ce fenomenologii se limitează la esența religiei, Mircea Eliade În *Tratat de istorie a religiilor* abordează și planul comparatist, la care primii renunță. În *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Eliade începe cu termeni trans-istorici, ținând cont și de cronologia manifestărilor sacralului. Acesta observă că istoricii religiilor nu reflectă atât religia, cât istoria. Istoria și fenomenologia trebuie îmbinate armonios în istoria religiilor, formând sinteza *hermeneuticii creatoare*: „Pornind de la hermeneutica materialului istorico-religios, Eliade vrea să ofere jaloanele pentru constituirea unei «antropologii filosofice»”. [Ibidem, p. 23]

În general, hermeneutica este o interpretare a fenomenelor religioase, în vederea unei analize îndreptate spre spiritul uman absolut: “Fie că-i place sau nu, istoricul religiilor nu și-a isprăvit opera după ce a reconstituit istoria unei forme religioase sau i-a determinat contextul sociologic, economic sau politic. Pe lângă toate acestea, el trebuie să-i înțeleagă semnificația – altfel spus să-i identifice și să-i elucideze situațiile și pozițiile care i-au făcut posibilă apariția sau triumful într-un moment anume al istoriei sale”. [4, p. 14]

Fiind artă a comprehensiunii umane, hermeneutica reprezintă o metodă bazată pe texte, pentru clasificarea și descifrarea acestora, dar și modul lor de funcționare, ceea ce o face o metodă aplicabilă în toate domeniile. Astfel, Eliade înaintea conceptul de „*hermeneutică totală*”, care ar cuprinde și analiza textelor literar-artistice, nu doar a fenomenelor religioase: „Este deci greșit a spune că hermeneutica lui Mircea Eliade are drept obiect doar mitul și simbolul. Ea cuprinde, după cum s-a observat de altfel, și premise ale unei hermeneutici filosofice. Mircea Eliade contestă că obiectivul principal ar fi întemeierea unei antropologii filosofice personale. Preocuparea prioritară, fundamentală, rămâne în permanență doar instituirea unei «metode hermeneutice» de valabilitate universală. Definiția «hermeneuticii totale» la Mircea Eliade (...) trebuie deci extinsă de la orice tip de sacralitate, la orice tip de creație spirituală sacră sau profană”. [8, pp. 31-32]

Această „*hermeneutică totală*” dezvăluie intersectarea omului cu sacrul. Această întâlnire se reflectă prin interpretarea și comprehensiunea faptelor religioase, adică prin hermeneutică: „Faptul că hermeneutica duce la crearea de noi valori culturale nu implică ideea că ea nu este «obiectivă». Dintr-un anumit punct de vedere am putea compara hermeneutica cu «descoperirea» științifică sau tehnologică. Realitatea ce urmează a fi descoperită exista încă înainte de descoperire, dar ea nu era zărită, sau nu era înțeleasă, sau nu se cunoștea folosul ei. În același mod, hermeneutica creează semnificații care nu erau sesizate înainte și le evidențiază cu o asemenea vigoare încât, după asimilarea noii interpretări, conștiința nu mai rămâne aceeași. *Hermeneutica creează* transformă în cele din urmă omul; ea depășește simpla instruire, ea este totodată o tehnică spirituală susceptibilă să modifice calitatea existenței înseși”. [4, p. 102]

Sistemul fundamental eliadesc reflectă dialectica sacralului și profanului, a cărei structură universală distinge fenomenele religioase și simbolismul religios, sisteme structurale coerente de simboluri religioase prin a căror noțiuni Eliade interpretează semnificația fenomenelor religioase. Sistemele universale esențiale de structuri simbolice, integrate cu structurile universale esențiale de dialectică a sacralului, constituie cadrul hermeneutic primar la Eliade și reprezintă fundamentul abordării sale fenomenologice.

Analiza structurală a dialecticii sacralului și profanului, procesul universal de sacralizare, îi asigură lui Eliade mijloace pentru a distinge fenomenele religioase. Din aceste considerente, hermeneutica sa este îngrădită de anumite creații importante, cum ar fi dihotomia invariabilă sacru-profan sau relația paradoxală dintre acestea. Anume în hermeneutică Eliade vede unica sarcină potrivită și indisolubilă a istoriei religiilor. Fiind o știință a interpretării, Eliade o caracterizează în *Mefistofel și androginul* drept un răspuns occidental și unicul răspuns inteligent la solicitările istoriei contemporane.

În concluzie, Mircea Eliade, în calitate de cercetător, își direcționează interesul științific spre înțelepciunea antică. Miturile și religiile ocupă un loc de frunte în studiile sale, promovând o abordare originală hermeneutică în studiul acestora. Metoda hermeneutică dezvoltată de Eliade își găsește un loc de seamă în galeria celorlalte metode actuale propuse de alți savanți pentru studiul Istoriei religiilor. Totodată, curiozitatea pentru știința sacră a alchimiei, remarcă indisolubil influențele înțelepciunii primordiale a lui Hermes și ale hermetismului în lucrările lui Mircea Eliade. Reziduul tradiției alchimice poate fi remarcat în știință, mitologie, religie, artă, literatură, psihologie, politică și multe alte domenii ale gândirii intelectuale și ale experienței culturale, dar mai ales aceasta a dat naștere unei științe mult mai concrete - chimia, fapt explicat de Mircea Eliade în cercetarea sa.

BIBLIOGRAFIE

1. CULIANU, Ioan Petru. *Mircea Eliade*. Iași: Editura Polirom, 1998. 408 p. ISBN 978-9734-68-746-6.
2. *Dicționar Enciclopedic*. Coord. generală: M. D. POPA, au colaborat: A. STĂNCIULESCU, F.-M. GABRIEL et al. București: Editura Enciclopedică, 1993-2009. ISBN: 973-45-0143-7.
3. ELIADE, Mircea. *Făurari și alchimiști*. București: Humanitas, 1996. 224 p. ISBN 973-28-0670-2
4. ELIADE, Mircea,. *Nostalgia originilor. Istorie și semnificație în religie*, Traducere de Cezar Baltag, - București: Humanitas, 1994. 270 p. ISBN 978-9735-02-243-3.
5. *Enciclopedia Religiilor*, volumul VI. Coord. generală: M. ELIADE.. New York: Editura Macmillan, 1987. ISBN 978-0029-09-750-2.
6. HERMES, Trismegistos. *Tabula Smaragdina. Divinul Poimandres*. București: Editura Herald, 2006. 176 p. ISBN 594-8417-19-004-2.
7. LACOSTE, Jean-Yves. *Hermeneutics: Encyclopedia of Christian Theology*, volumul I. New York: Routledge, 2005. 1928 p. ISBN 978-0203-31-901-7.
8. MARINO, Adrian. *Hermeneutica lui Mircea Eliade*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980. 478 p. ISBN 978-2070-23-648-0.